

Egy keletkező könyv nyitánya

Első előhang, rendhagyó önéletrajzzal

Két előszót is szának készülő könyvem legelejére. Úgy érzem, az olvasót megtisztilem azzal, hogy előrebocsátom, kivel lesz módja találkozni a majdani kiadványban. Keresetlen szavakkal elmesélem tehát, mi fán is terem ez a csodabogár, aki arra vetemedik, hogy az érdeklődők kezébe adja a műfaji besorolása tekintetében kétséges osztályozású munkát.

Rég túlhaladtam már első ifjúságom perspektivikus periódusát, hiszen több mint hatvan évvel ezelőtt láttam meg a napvilágot, s jöllehet korai iskoláztatásom idején azonnal és félreérthetetlenül kiderült: fogalmazás-készségem átlagon fölüli, az gyermekkoromban még nem vált egyértelművé, hogy tudományos, vagyis az emberi szellem értékes termékeit alkalmazó, azokkal néha némiképpen visszaélő pályára röpíthetnek határokat nem ismerő ambícióim. Nyelvész össel áldott meg a sors, így genetikai predestinációm volt a nyelvérzék, a nyelvművelés, a nyelvápolás iránti készség, képesség és vágyakozás, de serdülőkoromban a szakmai választás még nem alakulhatott ki végérvényesen, ám tény, már nyolcadikos elemistaként pl. az etimológia, valamint a nyelvrokonság, a rokon nyelvek összehasonlítása, a magyar nyelv eredettana, a finnugor család nyelveinek hasonlósága és különbözősége kápráztatott el, a mai napig hatalmas érdeklődést tanúsított a magyar, a manysi, a hanti, a finn és egyéb rokon nyelvek szóállományának – minimum amatőr szintű – összevető vizsgálata iránt is.

Haladjunk azonban nagyobb léptekkel szakmai fejlődésem ecsetelésének tárgyában, hiszen hosszú még az út a jogász-nyelvész interdiszciplináris specializáció föltérképezéséig, annak visszafordíthatatlan és elkötelezett választásáig!

Fiatalkoromban – a kedves olvasó érzékelné fogja, hogy a körmondatok, a cikornyás stílus újságírói megközelítésű használata egyáltalán nem esik nehezemre, sőt – a hírlapírás intrikus incselkedésének áldozatául es-

tem, szerettem volna az akkor még ritkaságszámba menő újságírói főiskolára iratkozni, de a múlt század hetvenes esztendeiben ilyen irányzat csak Pesten létezett, ennél fogva körültekintő szüleim eltántorítottak eme gyönyörűnek tűnő terv életre hívásától, mondván: majdnem tősgyökeres, régi újvidékiéként a tartományi székváros nagyon is megfelelő lesz egyetemi képzéseim színhelyének, így tehát szófogadó, tanácskövető egyedként az akadémiai polgár első leckeönyvét az újvidéki jogi karon vettem magamhoz.

A zsengebb korúak, avagy a kevésbé tájékozottak kedvéért röpké történelmi visszapillantás gyanánt hadd jegyezsem meg, hogy azokban a feledés homályába vesző nosztalgikus időkben dúlt a titoizmus, a nemzetek és nemzetiségek testvérisége és egysége, egyenjogúsága és egyenrangúsága, értelemszerű tehát, hogy a kisebbségi jurátusok körében elterjedt, elfogadott és népszerű is volt a szaklektorátus óráinak látogatása, s elsősorban a Várady Tibor professzor által elővezetett magyar nyelvű római jogi tanórák, melyek még az anyanyelvi tudattal és hajlammal nem rendelkező hallgatókban is fölkellették a magyarul tanulás vágyát, nekem pedig több sem kellett, lelkesen csobbantam bele a jogi terminológia tanulmányozásának kiapadhatatlan forrásvizébe, és már a kezdet kezdetén belevettem magam a szerbhorvát és a magyar jogi nyelv összehasonlításának rejtelmébe.

Várady tanár úrnak óriási kedve és érzéke lévén a magyar oktatás fölkarolására, éles szemével pont csekélységemet célozta meg, és mire elvégeztem jogkari tanulmányaimat, már kész terve volt. Csak kivitelezni kellett, hogy irányváltásra kényszerítsen, s a Kerületi Gazdasági Bíróságon sikerrel abszolválta gyakornoki időm letudása után állandó magyar lektori státusba helyeztessek az Újvidéki Jogtudományi Karon. A bírói karrier helyett attól fogva a rögzös egyetemi számlátrán kíséreltem meg egyre följebb kapaszkodni. Voltam én lektor, főlektor, lektortanácsos, de hát – miért tagadjam, miért szépítsem – ez csupán egy vakablak volt, egy zsákutca, mely a helyzet nyomorúságos politikai és történelmi alakulását tekintve véve kizárólag csúfos bukáshoz vezethetett.

Ezt a „karrierkatasztrófát” részletezendő, bátorkodom előadni, hogy az egyetem, mint az állandó könyökölés és tisztességtelen verseny terepe a nyolcvanas években, illetve azok végétől már sehogyan sem kedvezett a lektorátus működésének. Az undorítóan rosszul sikerült, a szakmákat fölaprózó oktatási reform, a természetes fogyás és egyéb okok a magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók vészes megfogyatkozását eredményezték, és a végzős délszláv háborúk bevezetőjeként engemet a Polgári Jogi Tanácséken, ahová a Lektorátus szervezeti szempontból betagozódott – hogy

is mondjam, ne legyen durva – keresztbe le akartak nyelni, de mivel féltek, hogy elrontanák velem a gyomrukat, úgy döntöttek, inkább kiköpnék, pontosabban eltávolítanak, elzavarnak, ronda divatszóval: kirúgnak.

Hiába sikerült időközben nyelvtudományi magiszteri címet szereznem, a jogi doktori titulust is csak bajnak vívtam ki magamnak. Ahelyett, hogy egy szép kis tanszéket toltak volna a fenekem alá, engem kidobtak, s elégedetten dörzsölgették tenyerüket, íme, a kipöndörített magyar egyetemi pedagógusok tekintélyes csapatát egy újabb taggal bővítették ki.

Nem tehettem mást, harmincöt éves fejjel nekiláttam az igazságügyi vizsga letételének (O tempora, o mores!), öttagú, magyar nyelvű bizottság előtt vettem ezt az egyébként nem legyűrhetetlen akadályt, és határtalan vakmerőséggel Csehov utcai házam falára kiakasztottam a réztáblát a kapu mellé: „dr. Letsch Endre ügyvéd”, és vártam a jó szerencsét meg az első ügyfelet. Jószerivel ügyetlenül és „együgyűen”, de azóta elmúlt negyed század, s megelégedéssel nyugtázhatom, a döntés kényszerű volt ugyan, de a történelem engem igazolt.

No mármost, ha a história méltánytalanságait vagy igazságosságát helyezzük mérlegre, az a meglepő eredmény születik, miszerint röpké tizenhat év elmúltával a sors önkorrekciónal helyrehozta régi égbekiáltó malőrjét, s időrendi sorrendben most már bekövetkezett a hihetetlen, de igaz fordulat. Teljes hévvel gyakoroltam még ügyvédi hivatásomat, amikor is mintegy tíz évvel ezelőtt egykori idősb és érdemes kollégám, Stevan Šogorov professzor arra az elképesztő elhatározásra jutott, hogy kisebb késséssel, de annál nagyobb becsvággal magánegyetemet alapít. A felsőoktatási intézmény létrehozásához egy bizonyos számú elkötelezett tanárra volt szüksége, olyan emberekre, akik föltétel nélkül hajlandók nyilatkozatban szentül megígérni, hogy a kar megszületésétől kezdve állandó munkaviszonyban a majdan megalakuló FEPPS, azaz az Európai Jogi és Politikai Tanulmányok Kara kötelékébe lépnek. A kért és vállalt tett részemről akkoriban meglehetősen meggondolatlan ígervénynek tűnt, hiszen szintén jogász fiam képzésbeli sikereire várván reá szándékoztam átruházni az ügyvédi iroda vezetését. Mi ugyanis egy összeférhetetlen országban élünk, amit a konkrét problémára lefordítva ekképpen határozhatnánk meg: aki egyetemi tanár, e jogállással egyidejűleg nem végezhet ügyvédi munkát! (Lám, északi szomszédunk, szerelmetes anyaországunk egyáltalán nem összeférhetetlen, ami abból a csodálni való tényből is fakad, miszerint ott ilyen megkötés nem keseríti az egészséges karrierizmustól fűtött jogtanárok életét!)

A FEPPS megalapított, a gyermek diplomázott, sikeres igazságszolgáltatási vizsgát tett, immár semmilyen tornyosuló akadály nem gátolta meg, hogy e sorok nagyralátó írója – mulékonynak mondható tizenhat

éves kihagyás után – visszaevickélhessen a felsőoktatási tanári lajtorja legalsó fokára, így kisvártatva – jobb későn, mint soha – dagadó kebellet docensi kinevezéssel büszkélkedhetett. Ráadásul abban a szerencsében is részesülhettem, hogy az általam kedvelt, szeretett és tudott tantárgyakat választhattam, ezek pedig a jogi nyelv, a jogi terminológia és mindenekelőtt a jogalkotástan, melyeket lankadatlan hévvel a mai napig – immár egyetemi rendkívüli tanári fokozattal a tarsolyomban – oktathatok. Sokan hosszú évekkkel ezelőtt képesek voltak mellemnek szegezni az udvariatlan kérdést, mi több, a képtelen megállapítást: ön már nyugdíjas, ugye?! – habár hollóhajam őszbe vegyül már, meg deres már a határ... mondják a giccsek műdalok – az én kényszerű vagy önkéntes nyugdíjazásomig még sok víz lefolyik majd a Dunán. Ebből a ténykörülményből tehát az a következtetés is leszűrhető, hogy érdemes lesz belefognom e szerény kötet megírásába.

Az igazi prolóógus

Ha valaki ötven fölött akar a tudomány területén avanzsálni, egyetemi docensként az idő kérlelhetetlen múlása következtében a megválasztása utáni ötesztendő határidőn belül kénytelen lesz alávetni magát az újválasztás nem mindig zökkenőmentes procedúrájának. Történt hát, hogy egyetememen – lévén az oktatás nyelve szerb – lázas, nem anyanyelvi publikálásba kezdtem, s több hosszabb lélegzetű cikk megjelentetését követően nagy fába vágtam a fejszémet, könyvet írtam, melyet a szokatlan, a tudományos nyelvezet száraz szabályaival némiképpen összeütkezésben álló, „pattogó”, publicisztikus stílusom iránt fogékony dékánom és folyóirat-szerkesztőm, dr. Ilija Babić professzor és mások is dicsérő szavakkal méltattak, vagyis pozitív recenzióval tiszteltek meg, így hát 2011-ben világra hoztam az előléptetésemhez elengedhetetlenül szükséges művet¹, melynek címe magyarul: *Nomotechnika – különös tekintettel a jogszabályok nyelvi formába öntésére*. A szerb nyelvű fogalmazás édes gyötrelmei, a választékos előadásmódra való törekvés arra készítetett, hogy minduntalan az egyik jól sikerült szerbiai kiadvány² mankójához, a rokon és hasonértelmű szavak kiapadhatatlan tárházához nyúljak, és a nemekkel, esetekkel vívott eredményes birkózást kiegészítendő, szép szinonimákkal gömbölyítem amúgy sem szóismétlésekből építkező stílusomat.

Eredeti elképzelésem szerint könnyen, szívesen forgatható tankönyvet kívántam írni, melyben – gondoltam naivan – mellőztem volna a lábgye-

¹ Leč, Endre: *Nomotechnika s posebnim osvrtom na jezičko uobličavanje pravnih akata*. – Univerzitet „Singidunum“, Beograd, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Novi Sad, 2011.

² Čosić, Pavle i saradnici: *Rečnik sinonima*. Kornet, Beograd, 2008.

zetelést, mondván, az effajta pizsmogás fölösleges, meg különben is, magvas gondolataim egészen egyéniek, nekem ezekre a lapalji jegyzetekre nincs is szükségem, hiszen ötleteim annyira eredetiek, hogy legfőljebb önmagamra kellene hivatkoznom. Igen ám, de menet közben kiderült: a tudományos közlések oly kegyetlenül szigorú szabályokkal vannak megbéklyózva, hogy bizony szükségzerű a lábjegyzeteknek, lehetőség szerint azok tömkelegének föltüntetése. Ráadásul a kiadványt tilos tankönyvnek nevezni, hanem ellenkezőleg, a művet óhatatlanul monográfiának kényszerülök keresztelni, mert a tankönyv nem tudomány, csupán a jogágak, a tantárgyak sokszor száraz anyagának elsajátítását megkönnyítő egyetemista segédeszköz. A kollégákkal való szakmai közlekedésben tudomást szereztem arról is, hogy egyik kartársam a Duna-parti séták alkalmával azzal volt képes dicsekedni, hogy tudományos munkája messzemenően a legtöbb „fusznótát” tartalmazza. A kevély közlést elnézően megmosolyogtam ugyan, de döntésem immár sziklaszilárd és tántoríthatatlan lett: könyvemnek elhúzom a fusznótáját, és ha kell, ha nem, lábjegyzetekkel tűzdelem tele. Úgyhogy íme, már az első oldalakon (remélhetőleg az olvasó túlterhelésének veszélyét elkerülve, türelmével vissza nem élve) közlöm tudományoskodó lábjegyzeteimet, leszögezve: ha ez föltétele egy munka szakmai besorolásának, ám legyen.

Szerb nyelven megjelentetett tankönyv-monográfiám előszavában egyebek között a következő örök érvényű gondolatokat közöltem olvasóim határtalan intellektuális meggazdagodására:

A jogalkotástan tudományágának szakirodalma egyfelől, valamint a jogi nyelv és a terminológia másfelől, mind a külföldi, mind pedig a hazai területen meglehetősen szegényesnek minősíthető. Nem lennének tárgyilagosságok, ha azt közölnénk, hogy a vizsgálatunk tárgyául választott tudományos tárgykörök rendszerbe foglalt földolgozásai egyáltalán nem állnak rendelkezésre, tekintetbe véve azonban témánk elsőrendű lényegbevágóságát, a szakirodalom gyér.

A tisztelt olvasó által kézbe veendő monográfiám célja, hogy a jog- és a nyelvtudomány határán ingadozva kényes egyensúlyt teremtsen és tartson meg. Könyvemmel megpróbálom fölkelteni a korszerű nyelvtudomány érzékeny kérdései iránt fogékony jogászok érdeklődését: a képzelet szárnyalását megindító titokzatos és izgalmas tudományterület problémáit fessegetem, kísérelem meg helyenként megoldani is. A gyakorta kezelhetetlen, érthetetlen, idegenszerű, felfoghatatlan, ellentétes módon értelmezhető jogi szövegek özöne miatt azonban – a törvényhozásban, a szabályozásban, a jogi közlések tarkasága és sokrétűsége okán – a jogtudomány nyelvének föl kellene hívnia a szakjogászok, a tudósok, minden hivatásos és amatőr jogművelő figyelmét arra, hogy kifejezett tudatossággal és a logi-

kus gondolkodás érzékével, a problémamegoldás iránti affinitással megáldva a mindennapi élet és a szabatos jogi nyelvhasználat szükségességét helyezték előtérbe. Mert a jog és az élet eltéphetetlen romantikus kapcsolatban állnak egymással, ez az összefonódottság pedig egyrészt látványos eredményeket is hozhat, másrészt azonban a jogszabályalkotás eredménytelenségét is maga után vonhatja. Nyilvánvaló, hogy e fejtegetéseim során a jogi szabályozásra gondolok, elsősorban a jogalkotásra, de ezzel egyidejűleg a jogalkalmazásra mint a törvényhozástan „érmének másik oldalára” is nagyon oda kell figyelnem, elsődlegesen viszont a jogszabályok terminológiai-nyelvi kifejezésére, formába öntésére fogom helyezni a fő hangsúlyt. A normaalkotás terén elért eredmények fölfedezése, a legcélszerűbb jogalkotói megoldások felkutatására irányuló módok és metódusok összessége, párhuzamba állítva a nyelvi hibák pallérozását célzó szakadatlan tevékenységgel – adják e minden hivalkodástól tartózkodó tudományos kísérlet különleges báját.

Még egy központi gondolat e prológusban. Addig egyáltalán nem lehetünk magunkkal megelégedve, amíg a törvények és az egyéb jogszabályok szerkesztése olyan kidolgozatlan, vitathatóan homályos és többértelmű jogi termékeket eredményez, mely szélesre tárja az önkényes, a tetszés szerinti értelmezés, a belemagyarázás lehetőségeit, melyeket kedvenc politikusaink, vagy egyes öncélok elkötelezettjei, a hatalmi tényezők pillanatnyi önző szükségleteik és érdekeik függvényében gyúrnak, kedvtelve alakítgatnak, egyszerűbben mondva: egy adott fogalomnak hol egyfajta, hol viszont az előzővel szögesen ellentétes értelmezést adnak.

A törvények tartalma és minősége, a kodifikációs eljárás, a jogalkotás pontossága és helyessége elengedhetetlen föltétele a jog korszerűsítésének és harmonizációjának. Ahhoz, hogy a jogszabályok hatékonyak és eredményesek legyenek, a jogtudomány, a nomotechnika fejlődésének megfelelő szintjét, a jogintézmények rendszerének kidolgozottságát, a szaknyelv és a jogi terminológia kikristályosodott fölépítettségét szükséges elérni. Amikor majd a jogszabályokat a pontosság, a következetesség és a kiműveltség ismérvei fogják jellemezni, a jogalkotás pedig egységes, egyöntetű, következetes és egyértelmű lesz, akkor nyugodtan hátradőlhetünk, s Petőfivel elmondhatjuk:

„Ha majd a bőség kosarából / Mindenki egyaránt vehet, / Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet, / Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán: / Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, / Mert itt van már a Kánaán!”³

³ Petőfi Sándor: A XIX. század költői. In *Petőfi Sándor összes költeményei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 580.

Az önkéntelen, avagy a célzatos kidolgozatlanóság, a balladai félhomály, a fölületesen és elhamarkodottan, tessék-lássék hozzávetőlegességgel kidolgozott és meghatározott kritériumok, a terminológia többértelműsége, az esetleges, önhatalmú jogértelmezések világra szülésére sarkallják, hatalmazzák föl a jogalkalmazót, így keletkeznek a fogalmi különbözőségek és ellentmondások, az interpretatív antinómiák, ami teljesen megengedhetetlen. A törvények megalkotói, szerkesztői, lektorai és felülvizsgálói számára tehát elő kell hogy legyen írva az egyértelműség feladata, melyet egy pillanatra sem szabad szem elől téveszteniük. A nem világos megfogalmazások elleni küzdelem, a különböző értelmezések előtti ajtó bezárása, a jogszabályok meghasonulásához vezető egyenetlenségek, az egy szabályon belüli inkonzisztenciák, a szabályközi ellentmondások és a jogalkotás tárgykörében állandóan felszínre bukkanó összes egyéb negatív jelenségek gyomlálása örökös imperativusa a jogalkotó, a jogász-nyelvész, a jogi nyelvművelő tevékenységének.

Lazítva az előző bekezdésben előadottakon, hadd engedjek meg magamnak egy adomát, mellyel a nem szakmabeliek borzongását és ellenérzéseit enyhíteni szándékozom. E sorok szerzőjének interdiszciplináris beállítottságát és pályáját az a nem éppen jóindulatú hozzáállás kíséri végig, miszerint tevékenységét a jogászok legyintve „leminősítik”, szerintük nem vérbeli jogász, aki állandóan nyelvi kérdésekkel foglalkozik, ezért vele szemben nem lehetnek igazi elvárások, és megfordítva: a nyelvészek fintorogva bagatellizálják hozzáértését, leszögezvén, a jogász, no meg a cipész, maradjon a kaptafánál, ne kontárkodjon bele a nyelvi kérdésekbe, ne tegyen úgy, mintha értene hozzájuk. Élt a tovatűnt hatvanas–hetvenes években egy jó képességű szovjet sakkozó, Tajmanovnak hívták, aki, ha jól emlékszem, világbajnoki páros mérkőzést vívott a halhatatlan lángelme Bobby Fischerrel, és hat-nullás vereséget szenvedett. Nos, ez a Tajmanov egyidejűleg hegedűművész is volt. A zenészek tehát előadó-művészi tudására legyintettek, ez az ember úgymint elsősorban sakkozó, a nemzetközi sakknagyágyúk pedig, pláne az ilyen csúfosan megsemmisítő kudarc után azt ajánlották a bukott mesternek, igyekezzék inkább a muzsika világában világra szóló sikereket fölmutatni, jobb lesz, ha a sakkot a továbbiakban hanyagolja. Későbbi sorsa számomra ismeretlen, témánk szempontjából pedig irreleváns.